

Wanda Takuska-Mróz

Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie

ETYCZNY ASPEKT ROLI SPOŁECZNO-ZAWODOWEJ WSPÓŁCZESNEGO PRACOWNIKA A SPOŁECZNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ PRZEDSIĘBIORSTWA

W dyskusjach dotyczących społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw warto poruszyć problem etyki zawodowej. Chcąc sformułować istotne pytania związane z etycznym wymiarem roli zawodowej współczesnego pracownika, należy przypomnieć główne cechy cywilizacji sieciowej. Jest to o tyle ważne, że rynek pracy, funkcjonując według zasad nowej ekonomii, ściśle powiązany z przeobrażeniami współczesnego świata, formułuje określone oczekiwania, czy wręcz wymogi, w stosunku do e-pracowników. Oznacza to – w kontekście procesów formowania się społeczeństwa informacyjnego – istotne zmiany w treści roli zawodowej, określone przez nowe zadania i wyzwania.

Wśród wielu zjawisk, które złożyły się na swoisty fenomen określany mianem społeczeństwa informacyjnego, należy wskazać następujące:

- rewolucję digitalną, która przyniosła nowe technologie informacyjno-komunikacyjne,
- nowe kategorie rynkowe, tj. wiedzę oraz informację,
- kształtowanie się nowej gospodarki tworzącej się w oparciu o technologie informacyjne,
- uzyskanie przez wiedzę statusu nadrzędnej wartości, czego konsekwencją jest permanentna nauka trwająca przez całe życie człowieka, który będzie niejednokrotnie zmuszany do przekwalifikowania się i zmiany miejsca pracy,
- postępującą globalizację.

Niespotykany na taką skalę rozwój techniki i technologii wpłynął w zasadniczy sposób na wszystkie sfery życia. Spowodował zmiany w strukturze społecznej (nowe warstwy, tj. kogitariat, digitariat, proletariat sieciowy), wywołał nieznanne dotąd formy wykluczenia społecznego (ubóstwo informacyjne, brak dostępu do mediów teleinformacyjnych), zmienił priorytet potrzeb i wartości, kulturę, styl ży-

cia (w tym sposób spędzania czasu wolnego), gospodarkę i ekonomię (e-business, firmy wirtualne), charakter pracy (wzrost jej intelektualizacji). Zmienił też samego człowieka – jego stosunek do wiedzy i nauki, do własnego rozwoju, a także stosunek do pracy i wykonywanego zawodu.

W tym miejscu pojawia się pytanie: kim jest nowoczesny pracownik? Jakie elementy roli społeczno-zawodowej wykreowała cywilizacja informacyjna?

Próba odpowiedzi na te pytania jest wynikiem studiów literatury przedmiotu, ale przede wszystkim badań empirycznych przeprowadzonych wśród absolwentów wyższych uczelni (badania przeprowadzone przez pracowników Wydziału Nauk Społecznych Stosowanych pod kierownictwem L.H. Habera w 2003 r. wśród absolwentów Akademii Górniczo-Hutniczej, a w 2005 r. wśród absolwentów Akademii Górniczo-Hutniczej, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Akademii Ekonomicznej w Krakowie).

Należy podkreślić, że wizerunek absolwenta powstał jako wynik konfrontacji cech i umiejętności posiadanych przez samych zainteresowanych ze skonstruowanym przez nich modelem. Warto zwrócić uwagę, że cechy oraz kwalifikacje zawodowe, do których posiadania przyznają się respondenci, są wskazywane jednocześnie w modelu. W obu przypadkach można stwierdzić znaczne podobieństwo, jeżeli chodzi o ekspozycję (priorytet) umiejętności uznanych przez absolwentów za istotne na rynku pracy.

W świetle badań przeprowadzonych wśród absolwentów trzech krakowskich uczelni, tj. AGH, UJ, AE, można stwierdzić, iż e-absolwent jest bardzo dobrze wykształconym profesjonalistą (oprócz studiów – dodatkowe licencjaty, certyfikaty, kursy, szkolenia), posiadającym przy tym wysokie kwalifikacje społeczne, na które składają się takie umiejętności, jak m.in. komunikacja interpersonalna, otwartość na ludzi, umiejętność pracy z zespołem, empatia, przyjazny stosunek do innych.

Nowoczesny absolwent jest człowiekiem, którego charakteryzuje aktywna postawa wobec zawodu wyrażająca się kreatywnością, otwartością na nowości, a przede wszystkim gotowością do podnoszenia kwalifikacji, poszerzania zasobów wiedzy, również tej nie związanej bezpośrednio z wyuczonym zawodem.

Współczesny pracownik-absolwent szkoły wyższej znakomicie radzi sobie z komputerem, biegle zna kilka obcych języków. Jest odporny na stresy, których nie szczędzi mu cywilizacja sieciowa, przebojowy, elastyczny, potrafi przystosować się do turbulentnego, zmiennego otoczenia¹.

W tym miejscu rodzi się pytanie, czy w działalności zawodowej współczesnego inżyniera, ekonomisty, humanisty jest miejsce na etykę? Czy pracownik

---

¹ W. Takuska-Mróż, *Kim jest absolwent wyższej uczelni w warunkach społeczeństwa informacyjnego*, [w:] *Akademia społeczność informacyjna. Na przykładzie środowiska akademickiego Akademii Górniczo-Hutniczej, Uniwersytetu Jagiellońskiego i Akademii Ekonomicznej*, red. L.H. Haber, Uczelniane Wydawnictwa Naukowo-Dydaktyczne, Kraków 2005, s. 220-223.

e-firmy spotyka się na co dzień, w pracy zawodowej, z działaniami o charakterze etycznym? Czym jest dla niego etyka – niemodnym „wyswiechtanym pojęciem z literatury”, jak stwierdza jeden z respondentów, czy może wartością mającą sens i znaczenie w stechnicyzowanym świecie?

Można przyjąć za J. Szczepańskim, że etyka zawodowa to zespół norm i dyrektyw wynikających z ogólnych wskazań moralnych przyjętych w danym społeczeństwie, a zastosowanych do konkretnego zawodu².

A zatem etyka jest wskazaniem, jak powinien postępować przedstawiciel danej profesji, a jakich zachowań powinien unikać, by konsekwencje tych działań były etyczne z punktu widzenia dobra ogółu. Etyka zawodowa uzupełnia etykę ogólnospołeczną, lecz jej nie zastępuje.

Wracając do badań, trudno wyobrazić sobie, aby w treści roli społeczno-zawodowej e-absolwenta mogło zabraknąć aspektów etycznych, szczególnie w obliczu dylematów związanych z cywilizacją sieciową.

Tabela 1. Znaczenie pojęcia „etyka zawodowa” w zależności od rodzaju ukończonej uczelni (w %) n = 203

Lp.	Co oznacza dla Pana(i) pojęcie „etyka zawodowa”? Proszę to odnieść do swojego zawodu	Ogółem n = 203	Inżynierowie n = 88	Ekonomiści n = 54	Humanisci n = 6
1	Uczciwość	52,0	58,9	41,7	51,9
2	Etyka na płaszczyźnie współpracy z ludźmi	26,3	26,0	22,9	29,6
3	Postępowanie zgodne z obowiązującymi normami i z własnymi zasadami	24,0	15,1	41,7	20,4
4	Lojalność wobec firmy	16,0	12,3	25,0	13,0
5	Obiektywność i sprawiedliwość w traktowaniu ludzi	11,4	9,6	8,3	16,7
6	Dyskrecja zawodowa	10,9	6,8	14,6	13,0
7	Nie wiem	2,3	4,1	–	1,9

Uwaga: w tabeli wartości nie sumują się do 100 ze względu na możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Respondenci pytani o etykę zawodową utożsamiają ją z szeroko rozumianą uczciwością – rzetelnością, sumiennością, solidnością – o czym świadczy 52,0% odpowiedzi. Z wypowiedzi wynika, że uczciwe są: „walka z korupcją”, „odpowiedzialność za pracę”, „niefałszowanie informacji” itp.

Dla przedstawicieli AGH, UJ i AE równie ważna jest etyka dotycząca *stricte* współpracy z ludźmi (26,3% odpowiedzi). Ten rodzaj etycznej współpracy przejawia się m.in. w szacunku, tolerancji i działaniu dla dobra innych.

² J. Szczepański, *Socjologiczne zagadnienia wyższego wykształcenia*, PWN, Warszawa 1963.

Innym sposobem podejścia do etyki jest postępowanie wprawdzie zgodne z obowiązującymi normami, ale także z własnymi zasadami i sumieniem (24,0%). A oto jedna z charakterystycznych wypowiedzi: „jest to postępowanie w zgodzie z własnymi wartościami przy szanowaniu innych”.

Dla 16,0% badanych etyka zawodowa sprowadza się do lojalności wobec firmy („wykazywać troskę o interesy firmy”, „nie wykorzystywać zasobów firmy do celów prywatnych” itp.).

Są też tacy respondenci, którzy etykę zawodową traktują w kategoriach obiektywnej i sprawiedliwej oceny innych ludzi (11,4%) oraz dyskrekcji zawodowej (10,9%).

Respondenci potwierdzają, że wskazane przez nich wartości etyczne są realizowane w ich pracy – wskazuje na to 76,4% badanych przy 17,6% tych, którzy nie dostrzegają działań w tym zakresie.

Te wyraźnie optymistyczne opinie potwierdza 81,4% tych, którzy nie dostrzegają żadnych utrudnień w realizacji zasad etycznego postępowania w codziennej pracy. Jeżeli są jakieś bariery, to mają głównie charakter psychospołeczny, np. „układy”, „walka o stołki”, „prywatna” itp. – wskazuje na nie 15% respondentów. Sporadycznie pojawiają się także przeszkody natury organizacyjnej i gospodarczo-ekonomicznej dostrzegane w obydwu przypadkach przez 3,6% absolwentów.

Analizując treść roli zawodowej na podstawie wypowiedzi badanych, można dostrzec, iż wśród tych cech, predyspozycji i umiejętności, które przypisują sobie sami zainteresowani – inżynierowie, ekonomiści, humaniści – poczesne miejsce zajmuje etyka rozumiana jako uczciwość, rzetelność i odpowiedzialność (28,5% odpowiedzi). Interesujące jest, iż cecha ta dystansuje kreatywność (26,1%), podnoszenie kwalifikacji (24,2%) oraz znajomość języków obcych (16,4%).

Znaczenie, jakie badani przypisują etyce zawodowej, ma potwierdzenie w opiniach dotyczących modelu – wzoru e-absolwenta. Na pytanie „jakie cechy osobowe, predyspozycje i kwalifikacje powinien posiadać dobrze wykształcony pracownik, aby sprawnie mógł funkcjonować w nowoczesnej gospodarce (firmie)?” respondenci wskazują rzetelność (19,8%), którą stawiają na jednym poziomie z rozwojem własnym poprzez podnoszenie kwalifikacji³.

Rozważając problem etyki zawodowej, warto odwołać się do minionego okresu. Konfrontacja pokazuje, jak wysoko aspirowała etyka – od kategorii, która niewiele znaczyła w działalności zawodowej, do wartości trudnej do przecenienia, szczególnie w warunkach współczesnego rynku pracy.

Przykładem ukazującym stopniowy wzrost kryteriów społecznych, w tym etycznych, w roli zawodowej jest środowisko inżynierów.

---

³ W. Takuska-Mróż, *Etyczny wymiar roli społeczno-zawodowej absolwenta wyższej uczelni w warunkach społeczeństwa informacyjnego*, [w:] *Spółeczeństwo informacyjne. Aspekty funkcjonalne i dysfunkcjonalne*, red. L.H. Haber, M. Niezgodna, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006, s. 527-535.

W latach 70. i 80., gdy dominował system nakazowo-decyzyjny związany z gospodarką centralnie kierowaną, inżynier nie wychodził poza techniczne, określone przez zawód, ramy. Jego pracę determinowały głównie wskaźniki techniczne, ekonomiczne i organizacyjne. Wiązało się to z brakiem zainteresowania kreatywnością, otwartością, własną inicjatywą czy etyką. I tak, za tym, że odpowiedzialność związana ściśle z etyką jest istotnym składnikiem roli zawodowej, opowiedziało się w 1973 r. 1,1% inżynierów, w 1985 r. – 0,2%⁴. Opinię tę potwierdziły badania przeprowadzone wśród studentów AGH – przyszłych inżynierów. Znaczenie wartości etycznych w pracy inżynierskiej podkreślało tylko 2,1% respondentów w 1988 r., 3,7% w 1990 r., 3,0% w 1991 r., 7,4% w 1993 r. oraz 10,5% w 1995 r.⁵

Lata 90. to okres radykalnych zmian społeczno-gospodarczych, ekonomicznych i politycznych w kraju. To okres transformacji własnościowych, prywatyzacji, przechodzenia do gospodarki rynkowej.

Na gruncie zachodzących zmian powstały zupełnie inne oczekiwania skierowane do inżynierów, którzy z wykonawców cudzych pomysłów stali się liderami, strategami, menedżerami. Nowe oczekiwania spowodowały włączenie do treści roli społeczno-zawodowej niezauważalnych dotychczas elementów, wzbogacenia jej o istotne składniki. Jednym z nich jest m.in. umiejętność podejmowania decyzji, ściśle związana z etyką. W 1985 r. wskazało na tę umiejętność jako przydatną w pracy jedynie 1,3% badanych, podczas gdy w r. 1995 – w okresie transformacji – jej znaczenie podkreśliło 24,7% absolwentów uczelni technicznej.

Konkludując, można stwierdzić, że rola społeczno-zawodowa absolwentów wyższej uczelni – inżynierów, humanistów, ekonomistów – przechodzi ewolucję, wzbogacając się o treści istotne w kontekście społeczeństwa informacyjnego, a przede wszystkim liczące się na e-rynku pracy. Należy do nich zaliczyć kryteria społeczne, nasycone wartościami humanistycznymi, o ogólnoludzkim wymiarze. Wśród nich należne miejsce przypada etyce, nabierającej szczególnego znaczenia w świecie techniki i nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych, które radykalnie zmieniły jakość i charakter życia współczesnego człowieka.

Obecnie wiele uwagi poświęca się etycznej firmie (przedsiębiorstwu), etycznym pracownikom czy etycznemu rynkowi (etyka biznesu).

Szczególna uwaga skupia się na społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa, zasada ta bowiem buduje pozytywny wizerunek firmy, humanizuje jej obraz (firma nie jest z założenia etyczna), a niezależnie od wszystkiego jest ogólnoświatowym trendem towarzyszącym procesom globalizacji.

---

⁴ J. Bugiel, *System kształcenia inżynierów a ich praca zawodowa*, Polska Akademia Nauk, Oddział w Warszawie, „Prace Komisji Socjologicznej” nr 36, Kraków 1975.

⁵ J. Bugiel, L.H. Haber, *Kim są studenci uczelni technicznej*, Oficyna Wydawnicza TEXT, Kraków 1994, s. 190.

Należy w tym miejscu podkreślić, że odpowiedzialność jest podstawową kategorią etyki, a przy tym nabiera coraz większego znaczenia w dzisiejszych czasach w związku z gwałtownym rozwojem techniki i technologii (m.in. odpowiedzialność inżynierów za skutki podejmowanych decyzji związanych z wytworami techniki).

W literaturze można spotkać wiele klasyfikacji odpowiedzialności, m.in. koncepcje P. Pratleya, który, sprowadzając odpowiedzialność do poziomu przedsiębiorstwa, wyszczególnia trzy jej rodzaje⁶:

- troskę o zagwarantowanie minimalnego standardu warunków pracy,
- troskę o środowisko naturalne,
- troskę o klienta.

Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa ma swoich zwolenników i przeciwników. Zwolennicy zwracają uwagę m.in. na to, że współczesny rynek, nie będąc z natury etyczny, nie gwarantuje realizacji dobra wspólnego w sposób spontaniczny. Inny argument wskazuje na potrzebę harmonizowania celów ekonomicznych i społecznych, ponieważ jest to dla firmy droga do uzyskania szacunku społecznego, wzrostu sprzedaży i przewagi konkurencyjnej na globalnym rynku, gdzie dla klientów liczą się coraz bardziej wartości pozaekonomiczne⁷.

Przeciwnicy społecznej odpowiedzialności (najsłynniejszy wśród nich to M. Friedman) przewidują obniżenie efektywności firmy i inne negatywne skutki wynikające z przekazania kapitału na potrzeby społeczne zamiast na potrzeby i rozwój organizacji⁸.

W nawiązaniu do głównego zagadnienia, jakiemu poświęcony jest niniejszy artykuł, tj. etycznego wymiaru roli zawodowej w kontekście społecznej odpowiedzialności, nie może zabraknąć pytania o to, jakimi sposobami kształtować postawy etyczne współczesnego pracownika?

Na podstawie literatury przedmiotu i własnych przemyśleń można wskazać na następujące działania w tym zakresie⁹:

- wprowadzenie w procesie kształcenia edukacji w zakresie etyki, w tym etyki rynku czy firmy (tu rola przedstawicieli nauk społecznych, socjologów itp.),
- utworzenie nowych paradygmatów dotyczących etyki, dostosowanych do zmieniających się warunków życia (nowa etyka),
- wprowadzenie do profesjonalizujących się ról społecznych koncepcji etycznych,
- stworzenie określonych standardów etycznych działań w zglobalizowanym biznesie,

---

⁶ P. Pratley, *Etyka w biznesie*, Gebethner i S-ka, Warszawa 1998, s. 168.

⁷ M. Rybak, *Etyka menedżera – społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 23, 225.

⁸ Tamże, s. 19.

⁹ Por. tamże 2004, s. 131-157; D. Walczak-Duraj, *Ład etyczny w gospodarce rynkowej. Doświadczenia polskiej transformacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2002; tenże, *Podstawy współczesnej socjologii*, Omega-Praxis, Pabianice 2006.

- instytucjonalizację etyki w przedsiębiorstwie, firmie (szkolenia, testy etyczne, treningi oparte na analizie konkretnych przypadków, kodeksy etyczne, kontrola etyczna, wypracowanie mechanizmów zapobiegania i sprzeciwu wobec działań nieetycznych, skuteczne komunikowanie się – tzw. polityka otwartych drzwi).
To tylko kilka wybranych pozycji, które mogłyby stworzyć podstawy do etycznego działania współczesnego pracownika w etycznej firmie.

Literatura

- Bugiel J., *System kształcenia inżynierów a ich praca zawodowa*, Polska Akademia Nauk, Oddział w Warszawie, „Prace Komisji Socjologicznej” nr 36, Kraków 1975.
- Bugiel J., Haber L.H., *Kim są studenci uczelni technicznej*, Oficyna Wydawnicza TEKST, Kraków 1994.
- Pratley P., *Etyka w biznesie*, Wydawnictwo Gebethner i S-ka, Warszawa 1998.
- Rybak M., *Etyka menedżera – społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Szczepański J., *Socjologiczne zagadnienia wyższego wykształcenia*, PWN, Warszawa 1963.
- Takuska-Mróż W., *Kim jest absolwent wyższej uczelni w warunkach społeczeństwa informacyjnego*, [w:] *Akademicka społeczność informacyjna. Na przykładzie środowiska akademickiego Akademii Górniczo-Hutniczej, Uniwersytetu Jagiellońskiego i Akademii Ekonomicznej*, red. L.H. Haber, Uczelniane Wydawnictwa Naukowo-Dydaktyczne, Kraków 2005, s. 220-223.
- Walczak-Duraj D., *Ład etyczny w gospodarce rynkowej. Doświadczenia polskiej transformacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2002.
- Walczak-Duraj D., *Podstawy współczesnej socjologii*, Omega-Praxis, Pabianice 2006.

ETHICAL ASPECT OF MODERN EMPLOYEE'S ROLE VERSUS CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY

Summary

Under conditions of the new economy, closely related to the process of information-society formation, the social responsibility plays a more significant role. We now expect a modern organization's activities, directed both internally and externally, to conform to societal values, norms and expectations, especially those of ethics as understood foremost in the categories of responsibility, especially those of responsibility towards all workers. Modern employees are becoming increasingly aware of the worth of honest and ethical behaviour and the merit of their investment, due to the consideration of their undeniable value. It is worth emphasizing that in markets of explosive growth in technique and telecommunication technology the problem of social responsibility and ethics, associated with it, there is a wider aspect that is associated with our internet age and web information society.